

MARIAN RUTKOWSKI

Próba wydzielenia mikroregionu Doliny Biebrzy z przyrodniczo-leśnej Dzielnicy Suwalsko-Augustowskiej

Попытки выделения микрорайона долины Бебжи из природно-лесной
Сувалко-Августовской области

Tentative separation of the microregion of Biebrza Valley from the natural forest
province of Suwałki — Augustów

Kompleks leśny zwany Puszczą Augustowską, położony w północno-wschodniej części Polski, nazwę swą przyjął od miasta Augustowa, które zostało założone w 1561 r. przez króla polskiego Zygmunta Augusta. Przed założeniem Augustowa te ogromne obszary leśne były znane jako puszcza Jaćwieska lub Sudawska.

Okolo trzech czwartych Puszczy Augustowskiej występuje na glebach piaszczystych, najczęściej typu bielicowego, świeżych, o głębokim poziomie wody gruntowej (poza zasięgiem profilu glebowego). Gleby te są wytworzone z luźnych piasków i żwirów akumulacji wodnolodowcowej (zandry), z luźnych i słabo gliniastych piasków akumulacji lodowcowej z głazami zalegających na piaskach zandrowych oraz z głębokich luźnych piasków starych tarasów akumulacyjnych. Na tym obszarze Puszczy istnieją liczne jeziora polodowcowe.

Południowo-wschodnia część Puszczy Augustowskiej różni się znacznie od wyżej opisanego jej obszaru. Panują tu inne warunki hydrologiczne i morfologiczne (występują wydmy). Poziom wody gruntowej najczęściej występuje w zasięgu profilu glebowego. Zalegające gleby na tym terenie, z wyjątkiem wytworzonych na wydmach, znajdują się pod ciągłym oddziaływaniem wody gruntowej. Ta część Puszczy Augustowskiej jest najwilgotniejsza z całego jej obszaru.

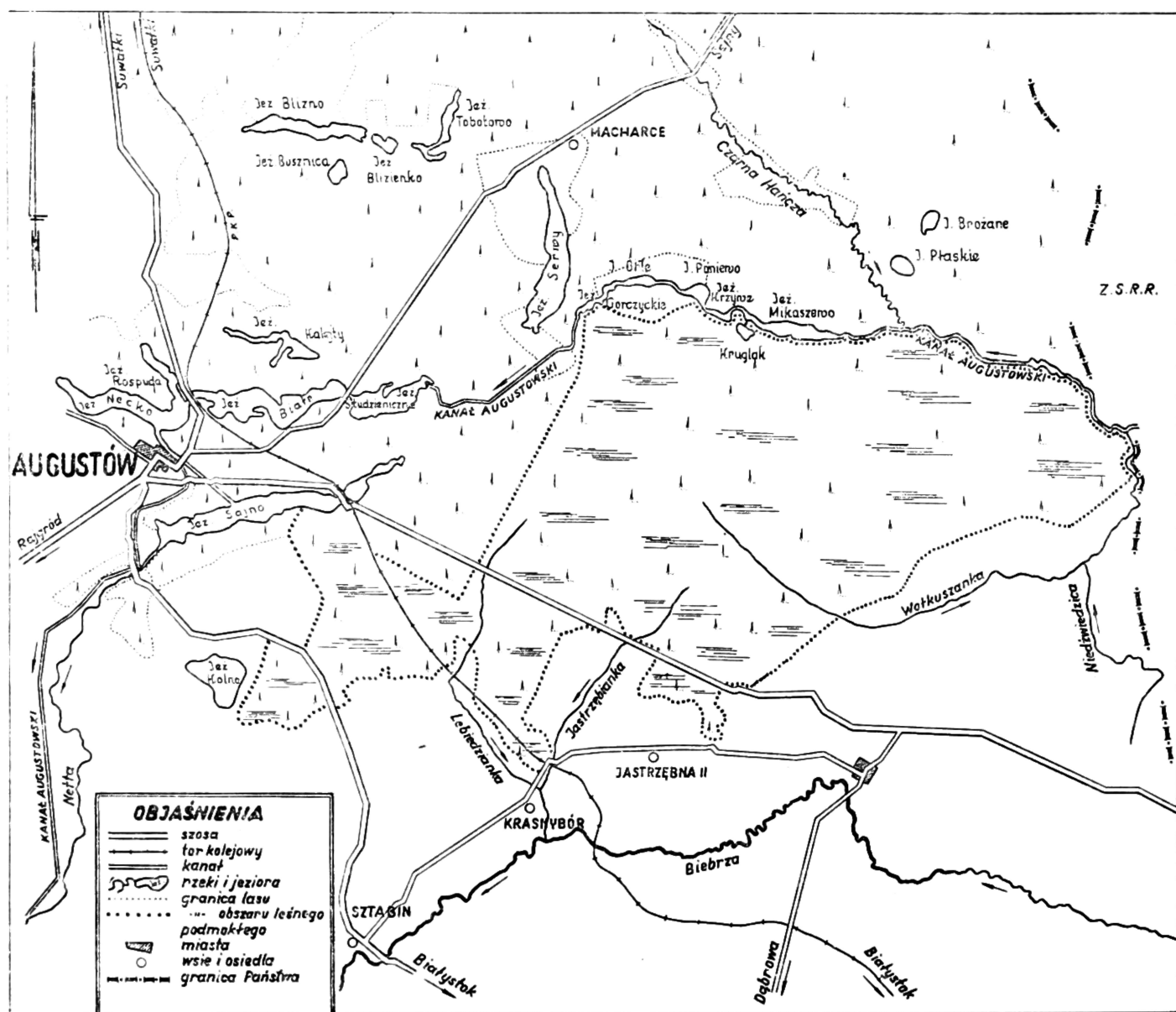
Granice tego regionu wyznaczają: od południa dolina Biebrzy, od północy Kanał Augustowski, od zachodu dolina rzeki Lubiedzianki a od wschodu granica Państwa. Wymieniony obszar obejmuje nadleśnictwa: Balinka, Płaska, Mikaszówka oraz częściowo Białobrzegi i Augustów.

Na terenie nadl. Balinka przeprowadzono w 1970 r. prace glebowo-siedliskowe posługując się metodą Instytutu Badawczego Leśnictwa (1, 2). Założono 217 powierzchni typologicznych, na których wykonano odkrywki glebowe, zdjęcia florystyczne i opis drzewostanów. Opisu gleb dokonano zgodnie z klasyfikacją Polskiego Towarzystwa Gleboznawczego, zdjęcia florystyczne — metodą Braun-Blanqueta, a opis drzewostanów według instrukcji urządzania lasu (2).

Na podstawie zebranego materiału oraz po ogólnym rozpoznaniu warunków przyrodniczo-leśnych w pozostałych nadleśnictwach wchodzących w skład wyżej wymienionego kompleksu leśnego stwierdzono, że obszar ten wyraźnie różni się od Dzielnicy Suwalsko-Augustowskiej. Pokrywają go utwory zlodowacenia środkowopolskiego. Są to głównie piaski rzeczne starych tarasów akumulacyjnych (dpr), piaski i żwiry akumulacji wodnolodowcowej — zandry (dpz), piaski wydmowe (w), torfy (t) oraz mady i piaski rzeczne współczesnych tarasów rzecznych (m).

Poza wymienionymi utworami w mniejszych ilościach występują: piaski akumulacji lodowcowej z głazami na piaskach akumulacji wodnolodowcowej ($\frac{dpo}{dpz}$), piaski akumulacji lodowcowej z głazami (dp), piaski akumulacji lodowcowej z głazami na glinie zwałowej ($\frac{dp}{dg}$), gliny zwałowe (dg), piaski i żwiry ozów lub moreny czołowej (dż), (3).

Morfologicznie teren nie jest zróżnicowany. Na płaskiej powierzchni występują nieznaczne obniżenia i wklęsnięcia (jako formy denudacji wod-

Ryc. 1. Mikroregion doliny Biebrzy

nej), które w kierunku południowym i południowo-wschodnim przeobrażają się w dolinki i doliny cieków i rzek.

Monotonny płaski krajobraz urozmaicają wydmy wykształcone w postaci nieregularnie usypanych wałów, najczęściej ułożonych z północy na południe. Wysokość względna wydm dochodzi do 15 m, przy bezwzględnej wysokości całego obszaru utrzymującego się w granicach od 112 do 130 m npm. Pomiedzy wydmami występują torfowiska wysokie i przejściowe.

Drobne ciek i strumyki, łącząc się ze sobą dają początek spływającym z tego obszaru rzekom: Lebedziance i Jastrzębiance (prawym dopływom Biebrzy) oraz Wołkuszance (prawy dopływ Czarnej Hańczy). Część wód spływa do Kanału Augustowskiego. Zachodzi więc na tym obszarze zjawisko bifurkacji. Wody z tego terenu spływają w trzech kierunkach: wschodnim, południowym i północno-wschodnim. Przez ten obszar przebiega granica dwóch wielkich wododziałów: Niemna i Wisły.

Powolny i nieustanny spływ wód gruntowych powierzchniowych i wgłębnych spowodowany małym spadkiem terenu (licząc odległość w linii prostej od północnych granic nadleśnictwa Balinka do koryta rzeki Biebrzy, która wynosi 16 km — a różnica wysokości bezwzględnej terenu 12 m, daje spadek terenu 0,75 mm na 1 m) oraz bardzo duży procentowy udział frakcji najdrobniejszego piasku (0,1—0,25 mm) w zalegających piaskach luźnych powoduje duże nawilgotnienie gleb. Gatunki drzew lasotwórczych: sosna, świerk i brzoza, mają prawdopodobnie wykształcone cechy przystosowawcze do panujących warunków ekologicznych na tym terenie.

Porastające ten obszar lasy stanowią nieprzerwany ciąg od ich pierwszego pojawienia się po ustąpieniu lądolodu ostatniego zlodowacenia, aż do dnia dzisiejszego.

Występujące obecnie siedliska leśne wykształcone na tych glebach, są zbliżone do siedlisk naturalnych. Około 85% tych siedlisk jest uzależniona od występowania wody gruntowej w zasięgu profilu glebowego.

Analizując zalegające rodzaje i gatunki gleb na wyżej wymienionym obszarze stwierdzamy, że należą one do utworów ubogich. Mimo tego występują na nich siedliska lasu mieszanego wilgotnego, lasu świeżego czy też lasu wilgotnego — a więc siedliska bardzo żyzne. Nasuwa się stąd wniosek, że czynnikiem decydującym o troficzności siedlisk jest więc nie rodzaj ani gatunek gleby lecz — woda. W zależności od jej ruchu, natlenienia, odczynu, poziomu występowania, stagnacji czy przepływu wgłębego lub powierzchniowego kształtuje się żyzność siedlisk leśnych.

Obszar ten stanowi jeden z niewielu przykładów wykazujących wpływ wody gruntowej na kształtowanie się żyznych siedlisk leśnych występujących na ubogich piaskach luźnych starych tarasów akumulacyjnych.

Decyzja Ministerstwa Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z 17 kwietnia 1965 r. o utworzeniu na tym terenie rezerwatu „Kozi Rynek” jest ze wszech miar słuszna.

Zakłócenie równowagi bilansu wodnego w tym rejonie Puszczy Augustowskiej może spowodować nieobliczalne straty w drzewostanach i siedliskach. Występująca na wilgotnych glebach sosna (prawdopodobnie wykształcony ekotyp na tym terenie) oraz świerk ulegną masowej gradacji szkodników. Natomiast gleby, jako najbardziej stabilny element siedliska, ulegną bezpowrotnym przeobrażeniom, powodując w pierwszym etapie

całkowite zniekształcenie siedlisk a w następnych — ich degradację.

Powstałe zniekształcenia czy degradacje mogą stać się nieodwracalne na niektórych podtypach gleb, takich jak: gleby torfowe, gleby murszowe i czarne ziemie. Już obecnie pojawiają się pierwsze symptomy zachodzących zmian w siedliskach leśnych spowodowane zmeliorowaniem doliny rzeki Lebedzianki (na odcinku od ujścia do granicy lasu) oraz Jastrzębianki. Zarząd Lasów Państwowych w Białymstoku powinien przedsięwziąć odpowiednie kroki umożliwiające zatrzymywanie wody gruntowej na obszarach leśnych bezpośrednio przylegających do obszarów zmeliorowanych.

Na omawianym obszarze został wyodrębniony wilgotny wariant siedliskowego typu lasu świeżego. Ponadto na dużych powierzchniach występuje wariant wilgotny boru świeżego — bór świeży moliniowy.

Stwierdzono również występowanie siedliskowych typów lasu — lasu mieszanego wilgotnego i olsu borowego.

Ze względu na warunki hydrologiczne i występujące na omawianym obszarze niektóre siedliska leśne należałoby obszar wilgotnej części Puszczy Augustowskiej wyłączyć z Dzielnicy Suwalsko-Augustowskiej w oddzielną jednostkę przyrodniczo-leśną — Mikroregion Doliny Biebrzy.

LITERATURA

1. Mroczkiewicz L., Trampler T. — Typy siedliskowe lasu w Polsce. Prace IBL nr 250, Warszawa 1964.
2. Ministerstwo Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego. Instrukcja Urządzania Lasu, Warszawa 1970.
3. Przeglądowa mapa geologiczna Polski w skali 1 : 300 000. Wydanie A, arkusz Białystok. Redakcja E. Rühle 1950 r.

Краткое содержание

На территории самой влажной части Августовской пуши расположенной в долине Бебжи, господствуют гидрологические условия иные, чем во всей Сувалко-Августовской области. Наблюдаются здесь бедные глубокие свободные пески старых аккумуляционных террас (dpr), пески и гравий водноледниковой аккумуляции — зандры (dpz), на которых сформировались очень плодородные условия местопроизрастания: лес смешанный влажный, лес свежий — вариант лес свежий влажный и лес влажный.

Кроме того, в долинах рек Лебедзянка и Ястжебянка наблюдаются торфяные почвы, торфяники низкие долинные (на которых сформировались условия местопроизрастания олес ясеновый и олес) и почвы торфяников высоких континентального типа.

Проведённые сельскохозяйственные мелиорации вне границ леса отрицательно влияют на существующие господствующие гидрологические условия рассматриваемой лесной территории. Отвод воды из этого района (которая решает о плодородии условий местопроизрастания) может быть причиной деградации почв и условий местопроизрастания.

Сформированные на этой площади, под влиянием существующих гидрологических условий, типы и подтипы почв, а также сформированные на них типы условий местопроизрастания леса отчётливо отличаются от остальной части Сувалко-Августовской области и обосновывают выделение новой природно-лесной единицы.

Summary

On the area of the moistest portion of the Augustów Forest, situated in the Biebrza Valley, different hydrological conditions prevail than in the whole Suwałki — Augustów Province. Here occur poor geologically uniform loose sands of old accumulation terraces (dpr), sand and gravel of glaciofluvial accumulation — outwash plains (dpż) on which very fertile sites developed: moist mixed deciduous forest, fresh deciduous forest — variant of the moist fresh deciduous forest, and moist deciduous forest.

Besides, in valleys of Lebedzianka and Jastrzębianka streams there occur peat soils, low peatlands (on which developed sites of ash-alderwood and alderwood) and soils of high peatlands of continental type.

Agricultural ameliorations carried out outside boundaries of forest negatively affect the prevailing hydrological conditions of the forest tract under discussion. Outflow of water (decisive for fertility of sites) from this area may contribute to the degradation of soils and sites.

Soil types and subtypes formed on this area under the impact of prevailing hydrological conditions as well as forest site types developed on them and distinctly differing from the remainder of Suwałki — Augustów Province should justify the identification of another natural forest unit.